

OOSTVLAAMSCH

Z A N T E N

Mededelingen van de Bond
der Oostvlaamse Folkloristen en van de
Dienst voor Folkloristische Opzoeking

35^e Jaargang
Nr. 1 - 1960
Jan. - Feb.

DRUK. V/H AD. HOSTE. N. V
GENT

UITGAVEN VAN DE BOND.

Zijn te verkrijgen op het Sekretariaat, Oscar De Gruyterstraat, 34, Gent :

1. **Oostvlaamsche Zanten**, 11^e, 15^e, 20^e jg. (Jaarboek), 21^e, 22^e, 23^e, 24^e, 25^e, 26^e, 27^e, 28^e, 29^e, 30^e, 31^e en 33^e jg., tegen 100 F. Van de andere jgg. zijn nog enkele losse nummers te verkrijgen tegen 20 F per nummer.
2. **Herdenkingsalbum Alf. De Cock**. (Uitverkocht).
3. **Het Stroodekkersbedrijf**, door Cl. Trefois (Uitverkocht).
4. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr). Prijs : 10 fr.
5. **Lodewijk De Vriese, Bio- en Bibliographische studie**. (Uitverkocht).
6. **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mevrouw L. Bataille-Hiel. Prijs : 50 fr. gewone uitgave.
7. **De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
8. **Register op Celis Gabr. : Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land**, door Prof. F. M. Olbrechts. Prijs : 12 fr.
9. **De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
10. **De Tinnepotgieterij te Gent**, door Julien Boes. (Uitverkocht).
11. **2^e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs : 36 fr.
12. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het Teerlingspel), door Emile Andelhof. Prijs : 14 fr.
13. **De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel**, door Advokaat Jos. Vermeulen. (Uitverkocht).
14. **Galerij van Gentsche Typen**, door Emile Andelhof. (Uitverkocht).
15. **De Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es, en anderen. (Uitverkocht).
16. **Waasch Sagenboek**, door F. Van Es. Prijs : 70 fr. (65 fr. voor de leden).
17. **Jaarboek 1945 van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen**. Prijs : 100 fr.
18. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. Andelhof. Prijs : 12,50 fr.
19. **Folklore en Onderwijs**, door Lod. Hoste. Prijs : 7,50 fr.
20. **August Hendrikx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. De Coster. Prijs : 15 fr.
21. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. Van Es. Prijs : 15 fr.
22. **De Wetterse Reuzen**, door Marcel Daem. Prijs : 15 fr. (Uitverkocht).
23. **Sagen uit Noord-Oostvlaanderen**, door Dr G. De Meyer. Prijs : 15 fr.
24. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. Lievevrouw-Coopman. Prijs : 25 fr. (15 fr. voor de leden).
25. **Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I-Jg. XXV)**, door F. Van Es. Prijs : 30 fr.
26. **Spelen mijner Jeugd**, door L. Lievevrouw. Prijs : 50 fr.
27. **De Levende Folklore van het Gewest Balegem**, door M. Broeckhove. Prijs : 40 fr.
28. **Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land**, door M. Broeckhove. Prijs 180 fr. (140 fr. voor de leden).

Het bedrag der bestelling is vooraf te storten op postrekening Nr 969.46, Bond Oostvl. Folkloristen, Gent.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Folkloristen. Jaarlijkse bijdrage : 100 fr. Ereleden : 250 fr. Buitenland : 125 fr.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

MEDEDELINGEN VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
FOLKLORISTEN EN VAN DE DIENST VOOR
FOLKLORISTISCHE OPZOEKINGEN

Vereniging zonder winstbeïag

Sekretariaat van de Bond :

M. Broeckhove,
Oscar De Gruyterstraat, 34, Gent.

Alle stortingen te doen op postrekening :
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen.
Gent.

Redaktie van Oostvl. Zanten :

F. VAN ES.

Désiré De Wolfstr. 3. Aalst.

Drs M. DAEM & J. BOES.

Dienst voor Folkloristische Opzoeking.

Devotie in het Vlaamssprekend gedeelte van België tot de H. Donatus, biezondere patroon tegen schadelijke natuur- en vernielende kunstmatige luchtelementen

door M. BROECKHOVE*

G) PROVINCIE WEST-VLAANDEREN.

(2e deel)

18) IZEGEM.

Om de parochie van Sint-Hilonius tegen alle ongelukken van de donder en de bliksem te vrijwaren zorgde pastoor Samuël De Laere in 1803 voor een relikwie van de H. Donatus.

De vieringsdag van de heilige wordt er op 7 augustus⁽²³⁾ gehouden en bestaat in het opdragen van een gezongen mis. Zijn relikwie, die dan versierd en verlicht uitgestald staat, wordt na de H. Mis ter verering aangeboden. De godsvrucht is er zuiver parochiaal.

* Vervolg van bijdragen in Ovl. Zanten, XXXIV (1959), blz. 41-72 : I. Inleiding. II. De Aanroeping van de H. Donatus. III. De Devotie tot de H. Donatus : A. Provincie Antwerpen; blz. 85-101 : B. Provincie Brabant. C. Provincie Henegouwen; blz. 127-142 : D. Provincie Limburg. E. Provincie Luik; blz. 170-195 : F. Provincie Oost-Vlaanderen; blz. 219-235 : G. Provincie West-Vlaanderen, 1^e deel.

(23) Zie « WAERSCHOUWINGE », blz. 53.

Een beeld van onze donderman is niet voorhanden.

Inlichtingen : Z.E.H. Van Cappel.

Bibliografie : Parochiekerk van ISEGHEM, gevolgd door de levensbeschrijving des Heiligen Hilonius, patroon, eersten apostel en pastor dezer plaets; opgesteld door G. F. Tanghe, Kanonik — Brugge, drukk. Wed. De Schryver-Van Haecke, Steenstraat — 1862-63 — blz. 375.

19) IZENBERGE.

Van de devotie tot de H. Donatus is te Izenberge geen sprake meer.

Een mooie relikwie van de heilige is nog voorhanden, ze werd in 1784 verkregen en is afkomstig uit het afgeschafte klooster Ten Bunderen (Ieper).

Op de parochie zijn nog enkele huisgezinnen waar een plaasteren beeldje van de H. Donatus bewaard is, men kan er ook een gebedenboek met de litanie van en gebeden tot de heilige tonen. De oudste mensen weten dat hun moeders zaliger, als er onweer kwam, een kaars aanstaken en het gebed ter ere van de H. Donatus lazen, waardoor ze zich dan veilig gevoelden.

De kerk aan abdis, de H. Mildrethis, een Engelse heilige toegewijd, bevond zich ver genoeg

«bachten de kupe» in de wereldoorlog 1914-1918 om door het artillerievuur niet geraakt te worden. Zo bleef alles er onaangeeroerd en zien we aan de tweede pilaar, langs de vrouwenkant, een mooi houten beeldje van de H. Donatus, ongeveer een 50-tal cm hoog en in helle kleuren geschilderd, zie afb. 33. Het dateert wellicht van rond de tijd dat de relikwie verkregen werd. Onze donderman draagt een grote pluimhelm, houdt zijn zwaard (geschonden) naar beneden gericht in de rechterhand en omklemt met de linkerhand een kloeke bundel bliksemflitsen. Zijn elegant figuur en dito houding maken er een kunstbeeldje van die we maar zelden aantreffen.

Afb. 33

Beeld van de H. Donatus
(einde 1700) in de kerk te Izenberge.
(Cliché, Biekorf, Brugge.)
Copyright A.C.L. Brussel.

Inlichtingen : Z.E.H. Vanhaverbeke, pastoor.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door
M. English — Biekorf, 60e jg. nr 5, blz. 144.

20) KANEGEM.

De relikwie bekwam men in 1843. Evenals te Aarlen ligt de kerk te Kanegem op een hoogte. In de jaren 1840, en misschien later, werden veel Donatus-missen « tegen 't ongeweerte » besteld.

Voor zover men te Kanegem gedenkt, herinnert men zich niet ooit van een eredienst gehoord te hebben. De relikwie, die in een zilveren « zeinsel » steekt, wordt af en toe ter verering aangeboden.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door
M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 144.

21) KNOKKE.

De godsvrucht tot de H. Donatus behoort te Knokke tot het verleden. In het oud kerkje werd hij als tweede patroon beschouwd. In de nieuwe kerk aan de H. Margareta toegewijd, vroeger aan 't Onbevleete Hart van Maria én aan de H. Margareta, staat een gewoon plaasteren beeld, dat hem als Romeins krijgsman voorstelt.

Zijn relikwie, die nog voorhanden is, steekt in een zilveren kastje. Ze werd door Mgr F. Brenart, bisschop van Brugge, op 20.4.1779 geschonken en op 26 juli van hetzelfde jaar met grote luister ingehaald.

In 1827 bekwam het kerkje een Sint-Donatusklok, die door de bezetter gedurende de wereldoorlog 1914-1918 in het jaar 1917 werd opgeëist. De nieuwe klok, die van 1921 dateert, is aan het H. Hart, de H. Jozef en de H. Donatus toegewijd.

Inlichtingen : Z.E.H. Vanhoek, pastoor.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door
M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 144.

— Onze heiligen in kerk en kapel, I Bisdom Brugge door Leon Defraeye en Leo Simoens — In eigen beheer, 1950 — blz. 17 en 47.

22) KORTRIJK.

Volgens P. Hildebrand (IX-747) was een devotie tot de H. Donatus gevestigd in de voormalige kloosterkerk der PP. Capucijnen te Kortrijk.

Een beeld werd er in 1756 ter verering uitgesteld. Kan. M. English bezit een propagandabriefje gedrukt « by Petrus Callewaert tot Cortryk », zonder jaartal, waarin vermelding gemaakt wordt

van de broederschap te Aarlen en te Brussel. Wellicht werd eerst voor deze broederschappen geijverd alvorens er te Kortrijk een tot stand kwam.

Er was ook een relikwie, daar hetzelfde briefje vermeldt : « Dit is gewijd en geraekt aen de Reliquien van den H. Donatus, die rusten in de Kerke der PP. Capucinen tot Cortryk ».

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 144.

23) NIEUWPOORT.

Met de oorlog 1914-1918 verdween de devotie tot de H. Donatus in de O.L. Vrouwkerk te Nieuwpoort. De verering kwam uit de

Afb. 34
Beeld van de H. Donatus
(einde 1700) uit de Karmelietenkerk te
Nieuwpoort; tot 1914 in de O.L. Vrouw-kerk
aldaar.
Copyright A.C.L. Brussel.

voormalige kerk van de Geschoeide Karmelieten, waar een relikwie en een beeld voorhanden was. De Karmelieten hadden zich, in 1662, gevestigd in het klooster, dat van 1637 tot 1662 bewoond was geweest door Engelse Franciskanessen. De stichting wilde echter niet bloeien. De poging om met de Sint-Donatus-relikwie, op 14 mei 1765 verkregen, de stichting wat op dreef te krijgen gelukte echter niet bij zover dat het klooster in 1779 opgegeven werd.

De bestaande devoties van O.L. Vrouw van 't Skapulier en Sint Donatus verhuisden naar de parochiekerk. Er was een mooi beeld van de heilige voorhanden, zie afb. 34, dat met de vernieling van de kerk in 1914 verdween. Het stond aan de zuid-

westelijke moerpilaar, was ongeveer 1,20 m hoog en een echt kunstwerk. Onze donderman werd tamelijk jong voorgesteld met zware houding, een lauwerenkrans om het hoofd, een bundel bliksemflitsen in de rechterhand en de palmtak der martelaren met zwaard in de linkerhand.

Vroeger werd in aansluiting met de er gevestigde godsvrucht, in de huiskring bij donderweer regelmatig gebeden ter ere van de H. Donatus.

Inlichtingen : de Heer Berquin-Deseck.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door M. English — Bieckorf, 60e jg, nr 5, blz. 145.

— Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens, C.ss.R. -- Ovl. Zanten, 32e jg, nr 5 en 6, blz. 174.

24) OESELGEM.

In 1859 drukt Kan. Tanghe een « Devotieboekje » voor Oeselgem; een beeld en een relikwie van onze donderman waren toen voorhanden. Hedendaags bezit de kerk nog enkel de relikwie.

Van de vroegere devotie is niets meer te ontdekken. Onze informatie bij talrijke parochianen bleef vruchteloos. Noch in de Liber Memorialis noch in de afroepregisters is iets te vinden dat aanduidingen verstrekt over de vroegere devotie tot de H. Donatus in de Sint-Martinuskerk.

Inlichtingen : Z.E.H. Verstraete, pastoor.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door M. English — Bieckorf, 60e jg, nr 5, blz. 145.

25) OOSTDUINKERKE.

Het uit hout gesneden en gepolychromeerd beeldje van de H. Donatus verdween door het uitbranden van de kerk in de wereldoorlog 1940-1945. Waarschijnlijk dateerde het van het einde der 18^e eeuw en verbeeldde het een Romeins krijgsman, iets in de aard van het beeldje te Izenberge, zie afb. 33.

Van de Sint-Donatusdevotie is thans te Oostduinkerke niets overgebleven; onze donderman is er totaal onbekend. Hoe het vroeger gesteld was is niet te achterhalen om reden dat het kerkarchief in de wereldoorlog 1914-1918 door brand vernietigd werd.

Inlichtingen : Z.E.H. Gangelaere, pastoor.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door M. English — Bieckorf, 60e jg, nr 5, blz. 145.

25) POPERINGE, Sint-Berten.

Poperinge mag ook medetellen als middelpunt van de Sint-Donatusverering. De Zusters Penitenten bekwamen een relikwie in 1770, in de Sint-Janskerk kwam ze in 1784 en in Sint-Berten, waar de volkse devotie bloeide, werd ze in 1780 bekomen.

Afb. 35

Borstbeeld van de H. Donatus
in de Sint-Bertenskerk te Poperinge
(Cliché, Biekorf, Brugge.)

Met zijn veel gebruikte houtblok maakte Walwein uit Ieper een devotieprentje, waaronder men leest : « Dit beeldekken heeft aengeraekt de Reliquie van den H. Donatus in de Parochiale Kerke van den H. Bertinus tot Poperinge ».

De relikwie kon bevestigd worden in de rijk versierde borstplaat van een verguld borstbeeld. Het is hier opnieuw een Donatus met pluimhelm, die een kroesbaard heeft, zie afb. 35. Het beeld is geplaatst op een onderstel met sierlijk verwerkte martelaarspalm en, in het midden, een klein schild bergt, waarop bliksemflitsen afgebeeld staan. Jarenlang stond het in een rommelkot geborgen en

is in de jaren 1930 bovengehaald om in een van de nieuwe eikenbeschotten van het hoogaltaar geplaatst te worden.

Van de Sint-Donatusdevotie blijft te Poperinge niets meer over. Heel toevallig hoorden we een aanroeping die, naar het schijnt, aldaar destijds in zwang was : « H. Donatus help en sta ons bij, bewaar en bevrijd ons van alle ongelukken en voor geheel ons bestaan ».

Inlichtingen : de Heer Cl. Vanhoucke.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 145.

27) RENINGE.

Op de tweede zondag van juli, gevolgd door een oktaaf, wordt de H. Donatus te Reninge gevierd en aangeroepen voor het welslagen van de oogst en om gespaard te blijven van rampen, onwe-
ders, enz.

Zijn borstbeeld waarschijnlijk daterende van einde 1700, gedeel-
telijk verguld en verzilverd, wordt alsdan versierd en verlicht uit-
gestald. Er is gelegenheid na alle goddelijke diensten zijn relikwie
te vereren.

De godsvrucht is er praktisch parochiaal. Van broederschap,
prentjes of devotieblaadjes is er geen sprake. Het is ons niet gelukt
te achterhalen hoe en wanneer de devotie tot stand kwam.

Rond de jaren 1888 moet de heilige er « buitengewoon plechtig-
lijk vereerd » zijn geworden, dit volgens een litanie, waaraan Mgr
Faict op 6 juli 1888 een aflat verleende. Het blaadje werd te Tielt
bij Minnaert gedrukt.

Inlichtingen : Z.E.H. Pastoor.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door
M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 146.

— Onze heiligen in kerk en kapel, I Bisdóm Brugge door Leon Defraye en Leo
Simoen — In eigen beheer, 1950 — blz. 17 en 60.

28) SINT-JORIS-TEN-DISTEL.

Te Sint-Joris-ten-Distel behoort de Sint-Donatusdevotie tot het
verleden. Van de novene, met op 7 augustus⁽²³⁾ een plechtige mis
waarna zegening met de relikwie, is sedert lang geen sprake meer.
Destijds lieten de boeren in het voorjaar en omstreeks 7 augustus,
op de wekdagen, missen te zijner ere opdragen om én voor de
veldvruchten én voor de hoeven bescherming tegen storm, onweer,
hagel en donder te verkrijgen. Thans wordt zelden nog een derge-
lijke mis besteld.

De kerk bezit een houten gepolychromeerd thans vermolmd
borstbeeld, waarschijnlijk daterende van het einde van de 18e eeuw,
dat de heilige als krijgsman voorstelt. Hij is blootshoofds afgebeeld,
met grote epauletten op de schouders en een lauwerenkrans om het
hoofd. De armen ontbraken wellicht altijd, want de oude mensen
spreken van de « heilige zonder armen »; zijn naam schijnen ze
vergeten. Het beeld is vrij primitief gesneden, een 40-tal cm hoog
en het voetstuk rust op vier kleine pootjes. In de borst werd een
ronde holte gemaakt van ongeveer 6 cm doormeter, welke door een

(23) Zie « WAERSCHOUWINGE », blz. 53.

houten tap, die een knop van zijn mantel verbeeldt, afgesloten wordt. In de holte past het koperen hulsje, waarin achter glas zijn relikwie steekt en het opschrift « R. S. Donati M. » draagt. Het hulsje is met een zilveren ronde stralenkrans omgeven. De relikwie werd op 14 juli 1785 door Mgr Brenart geschonken.

Het borstbeeld stond in de hoek van het O.L. Vrouwaltaar, dat zich langs de evangeliekant bevindt. Nu bevond het zich momenteel op de zolder van het klooster om reden dat de kerk verbouwd wordt. Gedurende de novene vroeger, verhuisde het versierd en verlicht met het offerblok erbij naar de epistelzijde naast het Sint-Gregoriuszijaltaar. Aldaar konden de gelovigen zich zelf zegenen. Deze gebruiken waren rond de jaren 1925 nog in zwang, maar zijn teloorgegaan door het overlijden van pastoor Julius De Lorge, die 35 jaar te Sint-Joris-ten-Distel verbleef en als een heilige vereerd werd. De laatste jaren van zijn leven werd hij volslagen blind, hetgeen hem niet belette zijn ambt verder uit te oefenen. Nu nog spreekt men van « 't blind pasterken ».

Volgens een paar kloosterzusters zouden relikwieën van de H. Donatus, naast andere...? in de altaarsteen van het hoogaltaar steken.

Voor enkele maanden, ter gelegenheid van het kerstenen van de tweeling Donaat en Renaat Neiryneck werd de relikwie van de H. Donatus speciaal voor de dag gehaald. Wat kon beter, dan na de H. Mis opgedragen door de ouders uit dankbaarheid voor de gelukkige geboorte, de relikwie van de patroonheilige van een der knaapjes ter verering aan te bieden?

Van ons medelid, de heer Alfons Ryserhove uit Knesselare, die voor ons het onderzoek te Sint-Joris-ten-Distel instelde, om dat wij er niet geland waren, vernamen we dat in zijn traditiegetrouwe familie elke avond voor de H. Donatus gebeden werd een Onze-Vader met opgave van de intentie. Bij storm en onweder werden wijwater rond het huis gesprenkeld, kaarsen aangestoken en gebeden gelezen ter ere van de H. Donatus om van alle ongelukken gespaard te blijven. Zijn moeder, afkomstig van Sint-Joris-ten-Distel, kende ook de spreuk :

« Wie Donatus wel vereert,
Alle ongestuimigheden weert ».

Van broederschap, devotieblaadjes of prentjes was er te Sint-Joris-ten-Distel geen sprake. Af en toe wordt nu op de zondag zijn relikwie na de H. Missen ter verering aangeboden. Binnenkort zal onze donderman een vergeten heilige zijn; in eerste plaats kent de

jonge generatie hem omzeggens niet meer en verder schijnt alles er op te wijzen dat zijn borstbeeld liefst niet meer in de kerk zou prijken.

Inlichtingen : Mevrouw Ryserhove.

Eerw. Zusters, Klooster Sint-Joris-ten-Distel.

Mejuffrouw Leopoldine Quyssens, onderwijzeres.

Heer Alfons Ryserhove (Knesselare).

Heer Alfons Carette, grafmaker.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 146.

29) STADEN.

Volgens PR. Janssens, C.ss.R., zou de er voorhanden zijnde relikwie van de H. Donatus van 1779 dateren, een van de vroegste devoties dus.

Onze donderman is er thans totaal onbekend, zijn beeld is te vergeefs in de kerk te zoeken. Meer gegevens konden we ongelukkig te Staden niet ontdekken.

Bibliografie : Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens, C.ss.R. — Ovl. Zanten, 32e jg, nr 5 en 6, blz. 174.

30) VEURNE, St.-Walburga.

Na de wereldoorlog 1914-1918 verdween in de St.-Walburgakerk de broederschap van en de devotie tot de H. Donatus, die er behalve tegen donder en bliksem ook tegen overstromingen aangeroepen werd.

De broederschap was in werkelijkheid deze die gevestigd was bij de Religieuzen Alexianen of Cellebroeders te Veurne, die met de Franse omwenteling in 1798 verdwenen, en nadien op 28 juni 1803 in de Sinte-Walburgakerk overgebracht werd.

De viering van de heilige had plaats de tweede zondag van juli met oktaaf en werd door aanplakbrieven aangekondigd. O.a. had dan een processie in de kerk plaats. Zijn verguld borstbeeld is in de kerk nog te zien en is waarschijnlijk afkomstig van de Cellebroeders.

De relikwie, eveneens afkomstig van de Alexianen, die ze door toedoen van een « Eerweerde pater Capucyn » verkregen, is nog voorhanden. Volgens het boekje gedrukt door Walwein te Ieper (Imprimatur 24 mei 1771), was de relikwie een «deelken van de H.

Gebeenten » van onze donderman en werd door 't bisdom op 7 januari 1764 voor echt verklaard. 't Is maar in 1772, toen de Alexianen een nieuwe kapel inwijdden, dat de broederschap opgericht werd, de toelating van Rome van 25 juni 1772 werd door 't bisdom Ieper op 7 december 1772 bekrachtigd. De relikwie werd toen in een zilveren kasken naar de kapel overgebracht. Behalve op de tweede zondag van juli, werden ook aflaatvergunningen verleend op de tweede zondag van mei, juni, augustus en september.

In 1859 verscheen een « Handboekskén » voor de broederschap in Sinte-Walburga te Veurne door Kan. Tanghe, dat geïnspireerd werd door dat door Walwein uitgegeven.

Inlichtingen : Z.E.H. J. Vervenne, pastoor.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 146.

31) VINKEM.

De relikwie van de H. Donatus is er in 1836 gekomen. In de kerk zien we aan de tweede pijler langs de vrouwenkant zijn beeld, dat hem als Romeins krijgsman met opgeheven zwaard, bliksem-schichten, enz. voorstelt.

Van een devotie te zijner opzichte is geen sprake meer. Per jaar worden, zonder dat ze evenwel te zijner intentie bedoeld zijn, enkele missen besteld opdat de veldvruchten van onweer- en hagel-schade zouden bevrijd blijven.

De kerk bezit twaalf relikwieën van verschillende heiligen, die beurtelings een week lang ter verering aangeboden worden. Alzo komt de relikwie van de H. Donatus een viertal weken per jaar aan de beurt.

Inlichtingen : Z.E.H. G. Pypaert, pastoor.

32) WERVIK.

Een devotieboekje « Origine et Progrès de la dévotion et invocation de S. Donat ... établie ... dans l'église paroissiale de la ville de Wervick, où il y a une partie des reliques du même saint », van Walwein uit Ieper, verscheen in 1766. Dit Frans boekje zal ten behoeve van de Franse geburen gedrukt geweest zijn, want Wervik ligt vlak bij de Franse grens. Een Nederlandse uitgave zal wellicht ook het licht gezien hebben.

Een pater Capucijn is hier eveneens de tussenpersoon om voor de relikwie te zorgen en dit op aandringen van de « Confreers » van het Sint-Jorisgild die in 1764 de godsvrucht aan hun altaar inrichtten. De relikwie zou van een zekere Mgr Niklaas Calcagnini, « évêque de la ville ducale », bekomen zijn en kwam op 30 juli 1764, de dag vóór de inhuldiging, aan. In die namiddag stak een geweldig onweder op en sloeg de bliksem in de toren en in de kerk, maar deze doofde bij het Sint-Jorisaltaar alwaar de relikwie zich bevond. Daags nadien, op 31 juli, geschiedde de verheffing met des te groter luister.

In 1765 zorgde het Sint-Jorisgild, dat de devotie behartigde, voor een zilveren kaske, versierd met de beeltenis van de heilige, om de relikwie te bergen. Het kaske is nog bewaard. In de historische stoet, die op 1 augustus 1926 te Wervik uitging, ter gelegenheid van de toewijding van de stad aan het H. Hart, verbeeldde de 5-de groep de boogschutters van het Sint-Jorisgild die de Rijve van Sint-Donatus « aan 't Magistraat en de parochiepape » overhandigden. Alhoewel de « Origine et Progrès ... » spreekt dat de confreers « ont ... fait faire et richement dorer deux bustes, représentant leur Patron S. George et S. Donat martyrs et y ajuster leurs reliquaires ... d'argent » is enkel nog slechts het borstbeeld van Sint-Joris te Wervik te zien.

In 1765 kwam de broederschap tot stand door Romeinse breve van 13 maart, bekrachtigd op 2 juli door het bisdom. De hoofdviering geschiedde op de tweede zondag van juli met oktaaf en een mindere plechtigheid had op de tweede zondag van januari plaats.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 147.

33) WESTNIEUWKERKE.

Aangaande de verering van de H. Donatus is in de kerk van Maria-ten-Hemel-opgenomen niets meer bekend. Wanneer we bij oude mensen ten rade gaan weten ze weinig te vertellen, allen antwoorden hetzelfde : « Hij werd gediend tegen donder en bliksem ». Door de verwoesting van Westnieuwkerke, in de wereldoorlog 1914-1918, is alles in de parochiekerk volledig vernield geweest. Tot op heden bezit de kerk geen relikwie van de H. Donatus en werd zijn verering niet heropgericht.

De relikwie dagtekende van na de Franse omwenteling. In het « handboek, behelsende de Daeden der bestende pastors van Nieuw-

kerke by Belle, benefens de aantekeninge der goederen toebehoorende de pastorie, midtsgaeters de gefondeerde missen, loven en jaergetyden, als ook den tax der uytvaerden, missen, jaergetyden, loven etc. etc. ... opgesteld door Philippus-Jacobus-Franciscus Van den dorpe uyt Hazebroek, pastor van Nieuwerkerke ... gestelt in possessie den 23 juny 1769 » vinden we op blz. 48, in de opsomming van de voorhanden zijnde relikwieën, geen van onze donderman. Doch op dezelfde bladzijde, in marge, schreef waarschijnlijk Philippus Spyns, die hem in 1806 opvolgde, het volgende : « Alle de Reliquien van dewelke hier mentie gemaakt, zijn door de plunderinge van de fransche, verlooren, behalven die van th Kruids. Ik hebbe nogtans gevonden hier komende eenige Reliquien en andere daernaer besorgt. ... De gene wij 't mijnen tijde gekregen hebben zijn die van ... S. Donatus ...

Inlichtingen : Z.E.H. R. Rasschier, pastoor.

34) WESTOUTER.

Te Westouter blijft er, zoals op vele andere Westvlaamse plaatsen, van de devotie tot de H. Donatus niets meer over.

Een broederschap zou er in 1779 opgericht zijn geworden. Wellicht ging gedurende de troebele jaren van de Franse bezetting alles verloren, want in 1827 werd waarschijnlijk ter vervanging van de vroegere, een relikwie aan het bisdom Gent aangevraagd. Dat een zo ver afgelegen Westvlaamse gemeente aan Gent een relikwie aanvroeg, komt door het feit dat met de nieuwe tijd, die door de Fransen ingeluid werd, de bisdommen Ieper en Brugge opgeheven en aan het bisdom Gent toegevoegd werden.

De relikwie werd bekomen gedurende een interregnum, na het overlijden van Mgr Mauritius Joannes de Broglie (†1821)⁽⁴⁷⁾.

*Vicarii Generalis
diocesis Gandavensis
Sede vacante.*

*... Tenore praesentem fidem facimus et attestamur...
et approbaverimus certas particulas ex ossibus Sancti
Donati martyris ..., quod reliquiarum bene clausum et
filo serico, rubri coloris, debito colligatum, Sigillo nostro
minore, et cera Hispanica Rubra impresso, publice*

(47) Het was slechts in 1829 dat Mgr Joannes Franciscus Van de Velde als 20e bisschop van Gent benoemd en op 10 februari plechtig geïnstalleerd werd.

fidelium venerationi exponantur, non tamen exaltentur.

Datum Gandavi die 16 mensis Decembris anni 1827

A C Goethals vic gen

R F Raepsaet secret.

We lezen dus, dat, de relikwie bestaande uit zekere deeltjes uit het gebeente van de H. Donatus-Martelaar, zorgvuldig gesloten, met een zijden draad van rode kleur behoorlijk samengebonden en bekleed met de indrukking van de kleinere zegel in Spaanse rode was, in het openbaar aan de verering van de gelovigen mag uitgesteld, maar niet verheven worden.

Hetzelfde jaar 1827 werd de kleinste klok van het driegeluid te Kimmel door Martin Droust, klokkengieter te Hacours, Département de la Haute Marne, gegoten. Het inschrift luidt :

*De parochianen van Westouter hebben
my gegeven 't jaar 1827
D'heer J. F. Fagel burgemeester en
Angela Vandromme hebben my
genoemt Donatus.*

Met deze klok wordt gedurende het onweder niet geluid. Al wat nog van de verering overblijft is dat op de vierde zondag der maand, na de vroegmis, de relikwie van onze donderman ter verering aangeboden wordt. De kerk bezit geen beeld van de H. Donatus.

Inlichtingen : Z.E.H. Ehesquier, pastoor.

Bibliografie : Het Bisdom Gent 400 jaar oud, door B.D.K. — Vervolgstudie, De Gentenaar, 1959.

— De donderheilige Sint Donatus en zijn verering in West-Vlaanderen door M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 147.

35) WIELSBEKE.

Te Wielsbeke was einde 1700 de H. Donatus tweede patroon. De solemniteit van zijn viering op de tweede zondag van juli met oktaaf, solemnele mis, benedictie en lof, werd door aanplakbrieven aangekondigd. De catalogus van de boekhandel Flandria (december 1910) vermeldt onder nr 997a : « Placard de l'octave de S. Donatien (lees Donat) à Wielsbeke. Impr. V^o De Muynck, Courtrai ». Een dergelijke aanplakbrief berust in het kerkarchief.

Sedert lang, minstens 40 à 45 jaar, is van de viering met oktaaf

geen sprake meer. Enkel wordt nog de tweede zondag van juli zijn viering gehouden. Hij wordt aangeroepen tegen donder, bliksem, stormen, verhogeling der veldvruchten en alle luchtgeweld.

Kan. Tanghe gaf in 1859 een devotieboekje voor Wielsbeke uit. Op 28 maart 1885 richtte Mgr Faict een broederschap op van Sint-Laureins en Sint-Donatus. Sint-Laureins is namelijk patroonheilige te Wielsbeke.

Vóór de wereldoorlog 1940-45 bezat de kerk twee beelden van de H. Donatus. Een prachtig nieuw beeld en een houten borstbeeldje dat zeer vereerd werd door de mensen van Wielsbeke. Het laatste werd in de processie van het H. Kruis altijd gedragen. Beide beelden werden door de brand in de kerk, in 1940, vernield. Het nog bewaarde borstbeeld van Sint-Laureins maakte waarschijnlijk replek op dat van de H. Donatus.

Inlichtingen : Z.E.H. Laga.

Bibliografie : Onze Heiligen in kerk en kapel, I Bisdom Brugge door Leon Defraye en Leo Simoens — In eigen beheer, 1950.

— De donderheilige Sint Donatus en zijn verering in West-Vlaanderen door M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 148.

36) WILSKERKE.

In het kerkje te Wilskerke zien we rechts in het koor een brandvenster dat de H. Donatus verbeeldt. Het werd samen met de twee andere brandvensters in het koor aangebracht en bekostigd door pastoor Aloïs Proot (1890-1910).

Een Sint-Donatusdevotie is er nochtans niet te ontdekken. We vermoeden dat pastoor Proot een speciale godsvrucht tot onze donderman koesterde.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 148.

37) WOUMEN.

De godsvrucht tot de H. Donatus is in de Sint-Andries-Apostelkerk met de wereldoorlog 1914-1918 teloor gegaan. In de kruisbeuk prijkte voorheen zijn beeld, ongeveer 1 m hoog. Het werd door de oorlogsgruwelen vernield.

De nu nog voorhanden zijnde relikwie werd geschonken op 22 mei 1810 door de Ieperse administrator Vermeersch en is een gebeente dat in een zilveren schrijn steekt, waarop onze donderman in medaillon, in buste en met gevouwen handen, afgebeeld staat.

De achtergrond is met een 4-tal bliksemflitsen gevuld. Deze relikwie kwam er in vervanging van een groep relikwieën daterende van rond het einde 1700 en die verloren geraakt waren, n.l. van Honestus, Felix en Donatus.

Het schrijn met de relikwie werd vroeger op de tweede zondag van iedere maand op het Sint-Andriesaltaar ter verering uitgesteld. Op de tweede zondag van juli werd een H. Mis, door een omhaling met de schaal bekostigd, ter ere van de H. Donatus opgedragen. Rond de jaren 1901 moet de viering met oktaaf plaats gehad hebben, want dat jaar op 1 juli vraagt pastoor de Cock aan Mgr Wafelaert om de goedkeuring van de aanplakbrief.

De kleinste van de drie klokken, wegende 863 kg, is de H. Donatus toegewijd en werd op 10 juni 1951 met de 2 andere (Andreas en Maria) plechtig gewijd. De vorige drie klokken werden door de bezetter in de wereldoorlog 1940-1945 opgeëist. Ter gelegenheid van de klokkenwijding werd een prentje uitgegeven waarop we lezen dat de St-Donatusklok volgend inschrift draagt :

PETER : Mr Jos. Vanthuylne, Tresorier der Kerkfabriek

METER : Mevr. Gust. Roose.

En dat uw klank in 't ronde vliege

Om 't lief en leed aan sponde en wiege (G. Gezelle)

Naar alle waarschijnlijkheid luidde men vroeger de klok gedurende het onweder.

Te Woumen treffen we een Sint-Antoniusstaakkapelletje aan waarin de H. Donatus ook zijn plaats heeft. Het is het eigendom van de Kinderen Vanthuylne en bevindt zich tegenwoordig aan de gevel van de « kapelhofstede » langs de baan Ieper-Diksmuide op ongeveer 3,5 km van 't dorp. Het is opgericht in 1925 in vervanging van een kapel die van 1904 dateerde, langs de straatkant stond en gedurende de wereldoorlog 1914-1918 vernield werd. Om reden dat de straatbengels er wel eens beschadigingen aanbrachten werd het nieuwe kapelletje op het hof aan de gevel van de hoeve opgericht.

Met het plaatsen van beeldjes in het kapelletje werd niet spaarzaam omgesprongen. Oorspronkelijk prijkte er de H. Antonius-Abt in, daarna belandden de H. Jozef, het H. Hart, Maria, Sint Rochus en Sint Donatus er ook in. Het laatste beeldje, van onze donderman, treffen we in vele huizen te Woumen aan. In het kapelletje werd het geplaatst met de bedoeling om door een pu-

Afb. 36
Beeldje van de H. Donatus
in de huizen te Woumen (W.Vl.)
Copyright H. Van Lerberghe,
Diksmuide.

blieke verering bescherming in het gebuurte te bekomen tegen donder en bliksem. Af en toe, tot vóór enkele jaren nog, kwamen mensen de paternoster bidden opdat de veldvruchten van onweerschade zouden bevrijd blijven. De inwoners beweren dat sedert de oprichting van de kapel nooit meer hagelschade of blikseminslag in de omgeving plaats had.

De beeldjes, een 30-tal cm hoog, die we te Woumen in de huizen en in het kapelletje aantreffen, stellen onze donderman geheel anders voor dan wij hem gewoonlijk te zien krijgen, zie afb. 36. Dat hij bliksemafweerder is, zien we door de afgebeelde bliksemflits die de kerk treft. De voorstelling is wel degelijk Romeins maar een mengeling van burgerlijkje en militaire stukken. De helm is de galea (laagste orde). De mantel vertoont alle gelijkenis met een Romeinse toga. De ingeweven boord getuigt voor de (hogere) stand of rang van de drager. Om konsekvent te zijn had de ontwerper van het beeldje een mantel tot aan de knieën moeten gebruiken, het sagum, dat bij de helm past. De schoeisels vertonen de karaktertrekken van de Romeinse caliga.

De plaatselijke brandverzekeringmaatschappij te Woumen, nu bij de Belgische Boerenbond aangesloten, koos de H. Donatus tot schutspatroon, hetgeen bewijst dat onze donderman destijds vertrouwen genoot.

Inlichtingen : Z.E.H. L. Patfoort, pastoor
de heer A. Brys, St.-Andries/Brugge.

Bibliografie : De donderheilige Sint Donatus en zijn viering in West-Vlaanderen door M. English — !Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 148-149.

38) ZWEVEGEM.

De verering van de H. Donatus in de St-Amanduskerk te Zwevegem moet reeds sedert lang teloorgegaan zijn, want Mej. Vanderbeken (79 j.), de kerkbaljuw (50 j. dienst) en de kerkkuiser (80 j.) zien verwonderd op wanneer naar de verering van onze donderman gevraagd wordt.

De relikwie van « de H Donatus en de H. Sofia » steekt bij een reeks van acht relikwieën van hetzelfde formaat op een houten kruis met voet. In de voet steken de echtheidsbrieven.

De opzoekingen in het kerkarchief, voor ons bereidwillig gedaan door de heer Silveer Vanhuysse, tonen dat voor het eerst van het feest van de H. Donatus sprake is op 11 juli 1836, waarna geregeld ieder jaar in de maand juli een biddag met vermelding « zegening naer al de missen met de reliquien van den H. Donatus » verschijnt.

Op de vraag om een broederschap te mogen oprichten antwoordt het bisdom Brugge :

Willende ondersteunen de godvrugtige begierten van den Eerweerden Heer Jonannes Fabianus Odou Pastor van de kerke van den Heyligen Amandus te Sweveghem in ons Bisdom, hebben wy goed gevonden van tot voordering en vermeerdering der Godvruytigheyd van de yverige verzoekers en andere geloovige in te stellen gelyk wy ten eeuwigen dage instellen bij dezen, het broederschap van den h. Martelaer en *Bisschop* Donatus om door zyne Voorspraek van God te bekomen van alle onheylen verlost te zyn. Indien er verder goed gevonden waere van aen het gezegde broederschap enige regels voor te schrijven voor al eer zy ingebracht zyn, moeten zy ter onzer goedkeuring gezonden worden.

Brugge den 18' februaris 1840

Franciscus Bisschop Van Brugge
Door bevel van zyne hoogweerdigheyd
G. Tanghe, Secret.

In de tekst zien we dat we terug bij een verkeerde Donatus belanden. In hetzelfde jaar 1840, op 19 juli (Dom. 6 post pent.) werd van op de kansel afgeroepen :

« Zondag toekomende zal hier ingesteld worden het Broederschap van den H. Donatus, martelaer en besonderen patroon tegen den donder andere onweders en hunne gevaerlijke uytwerkselen. Geheel den dag zal naer de Diensten gezegend worden met zijne h. Reliquien. D'hoogmisse en

vespers zullen solemneel gedaen worden. Is te verdienen voll. afl. op den dag der inschrijvinge. Men recommandeert de Devotie om er zig te doen inschrijven ».

De lijst met al de namen van de inschrijvers en een gedrukt reglement «Regels en Statuten van 't Broederschap van de H. Donatus, Martelaer — Kanoniekelyk ingesteld in de parochiale kerk van Sweveghem den 18 febr. 1840 », met op de laatste bladzijde «Gegeven te Brugge den 20 7ber 1855, get : J. B. Bisschop van Brugge en Nolf, sekr. » zijn bewaard gebleven.

In de wandelgang met vijf kapellen, rechts van de kerk, gebouwd in 1938 wanneer de kerk vergroot werd, hangt aan de pilaar van de voorlaatste kapel een schilderij van de H. Donatus, zie afb. 37. Het is het enigste dat wij bij ons onderzoek aange-

Afb. 37

Schilderij van de H. Donatus in de kerk te Zwevegem

Copyright A.C.L. Brussel.

(Cliché, BIEKORF, Brugge).

troffen hebben. Het meet 90×130 cm en verkeert in slechte toestand. Dit moet reeds lang het geval zijn, want een inventaris van de kerkschatten van 't jaar 1884 geeft op : dat de verschillende schilderijen die aan de zijkanten van de kerk uitgestald hingen, n.l. « van de H.H. Hyacinthus, DONATUS, Barbara, Sacrificie van Abraham, alles 90×130 cm, versleten en zonder weerde » waren.

Alhoewel de toelating tot het oprichten van de broederschap

Afb. 38

Vlaamse St. Donatusprent

(Uit de verzameling van Kan. M. English,
Archivaris van het Bisdrom Brugge).

(Cliché, BIEKORF, Brugge).

spreekt van « Donatus-bisschop », stelt het schilderij een krijgsman voor, in buste en met gevouwen handen. Het is opvallend dat het schilderij als opvatting wonderwel op een oud gravuurtje gelijkt, dat in de verzameling van M. English berust, zie afb. 38, en geen verwijzing naar een bepaalde lokaliteit noch naam van de graveur opgeeft.

Het is verder eigenaardig vast te stellen dat op de linkerbovenarm van onze donderheilige een kop voorkomt, waaruit stralen schijnen te ontspruiten, die langs de arm voortvloeien. Is dit in verband te brengen met de heidense dondergod...? Het overnemen van dat detail op het schilderij kan als een bewijs te meer beschouwd worden dat het schilderij van het gravuurtje zou gecopieerd zijn.

De stijl van het schilderij is bepaald superieur aan die van het gravuurtje. Vooreerst werden onze donderman met de engeltjes, die een kroon boven zijn hoofd houden, in een zwierige Lodewijk XV-stijl gestoken en het stadsbeeld dat op het gravuurtje eerder schematisch is, werd door een echt panorama vervangen. Wanneer we dit laatste nader bekijken menen wij in een der kerken die van Harelbeke te herkennen, waarvan de kerk van Zwevegem vroeger afhing en door de monniken van Harelbeke bediend werd.

Wij moeten, in de huidige verhandeling, het bij deze algemene bemerkingen laten, gezien een doorgevoerde studie over het schilderij ons te ver zou leiden. Een afzonderlijke bijdrage lijkt ons inziens daarvoor beter aangewezen.

Illustringen : Z.E.H. W. Vandemoortele, pastoor.
de heer Sylveer Vanhuysse.

Bibliografie : De donderheilige Snt Donatus en zijn verering in West-Vlaanderen door M. English — Biekorf, 60e jg, nr 5, blz. 149-150.

Alvorens met de studie over de H. Donatus verder te gaan, hebben we het nuttig geoordeeld, alle ons bekende en behandelde devotieoorden op kaart te zetten, zie plaat 1.

De particulariteiten eigen aan bepaalde plaatsen hebben we geïllustreerd weergegeven zoals in de verklaring op de kaart opgegeven.

Een algemene blik op de kaart toont onmiddellijk en zoals reeds aangestipt, dat de provincie West-Vlaanderen een echte warande van Sint-Donatus-devoties was. Haar aantal komt voor 47% van het totaal der plaatsen gelegen in het Vlaamse land in aanmerking.

(Wordt voortgezet)

DEVOTIE TOT DE H. DONATUS IN HET VLAAMSSPREKEND GEDEELTE VAN BELGIË.

VERKLARING.

KERK. PROCESSIE ROND KERK. PROCESSIE ROND GEMEENTE. BESTAANDE ST-DONATUSDEVOTIE. VERDWENEN ST-DONATUSDEVOTIE.	TEN ONRECHTE BESCHOUWD ALS ST-DONATUSDEVOTIE. TEN ONRECHTE BESCHOUWD ALS ST-DONATUSKLOK. ST-DONATUSKLOK. ST-DONATUS - OF HAGELMAARS. ST-DONATUS - OF HAGELMISSEN.	ST-DONATUSKAPEL. BEDEVAARTVAANTJE. INSCRIVING IN DE BROEDERSCHAP PER BRIEF. ST-DONATUSLIED. TAALGREN.

PLAAT: 1.

De Betekenis van de Volksprent in de Kultuurgeschiedenis

Ter inleiding tot deze beknopte studie vermelden we, dat we de standaardwerken van E. Van Heurck en Boekenoogen⁽¹⁾ en A. Spamer⁽²⁾ als de voornaamste schriftelijke bronnen hebben geraadpleegd. Voor de kennis van de ikonografische bronnen hebben wij ons gericht tot de verzamelingen volksprenten bewaard in het Museum voor Folklore te Gent en in het archief van de Bibliotheek van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen. Door een kontaktnaam met dit volkskundig patrimonium ervaart men, dat hier nog een arbeidsveld te bewerken valt, dat van verschillende standpunten uit kan bekeken worden.

Door deze bijdrage te publiceren, beogen we te onderlijnen welke plaats de volksprent bekleedt in onze algemene kultuurgeschiedenis.

Het woord volksprent hebben we opgevat in de meest ruime betekenis, omdat dit geestelijk en stoffelijk kultuurgoed één geheel vormt waarvan de vorm wel verschilt, maar waarvan de inhoud de spiegel blijft van het gehele volksleven.

Over het ontstaan en het vroegste gebruik van prentjes is weinig bekend. De verspreiding van het devote prentje, gedurende de XVe eeuw, is bij de volksklasse niet onbekend. Het volksgebruik van heiligenprentjes uit te delen op vastenavond te Antwerpen vinden we vermeld in het Schilderboek van Carel van Mander. De auteur verhaalt hoe de schilder Quinten Metsijs zijn meesterlijke loopbaan begon als kleurder van volksprenten. « Toen dan Quinten op zijn 20ste jaar onderhevig werd aan een langdurige en zware ziekte, zoodat hij nauwelijks voor zichzelf kon zorgen, terwijl hij samenwoonde met zijn arme oude moeder, voor wie hij tevoren kost en onderhoud placht te verdienen, het geen hij nu, te bed liggende, tot zijn groote spijt niet meer doen kon, klaagde hij hierover bij degenen die hem in zijn ziekte kwamen opzoeken. Want, al was wel het ergste van de ziekte voorbij en al begon hij overeind te zitten, zijn lichaam was zo zwak, dat hij een zwaren arbeid als het smeden is, niet kon verrichten. Ondertusschen naderde de Vastenavond en het was te Antwerpen een oud gebruik, dat op of omstreeks Vastenavond de verplegers der melaatschen de stad

(1) VAN HEURCK EM. en BOEKENOOGEN, G. J. — Histoire de l'imagerie populaire flamande, Brussel, 1910.

(2) SPAMER, A. — Das kleine Andachtsbild, München, 1930.

rondgingen met een grote houten gebeeldhouwde en opgemaakte kaars, en overal aan de kinderen h e i l i g e n p r e n t j e s uitdeelden, die van het blok afgedrukt en gekleurd waren, zoodat zij er hiervan een groot aantal noodig hadden. Toen is er onder hen die Quinten bezochten, iemand gekomen, die hem aanried deze heiligenprentjes te kleuren, met het gevolg dat hij er mee begonnen is.»⁽³⁾

Ook in de kloosters bestond het gebruik godsdienstige prentjes te sturen aan vrienden en kennissen. De prenten waren geschilderd of getekend op perkament, pas later kwam het papier in gebruik. De motieven dezer prentjes waren ontleend aan verhalen uit de bijbelse geschiedenis.

Gedurende de XVe en de XVIe eeuw heeft de volksprent verscheidene invloeden ondergaan. Voor wat de inhoud en de techniek betreft, valt de invloed van de xylografische inkunabelen en der miniatuurkunst niet te ontkennen. Tevens heeft de levensbeschouwing der religieuzen haar stempel gedrukt op de inhoud der prenten.

Gedurende de periode der xylografische inkunabelen krijgt de prent als afzonderlijk figuur een dienende rol te vervullen. Aanvullende teksten gaven verklaring en uitleg om het volk te onderrichten in de betekenis van het beeld⁽⁴⁾. De houtgraveerkunst blijft niet het voorrecht van de edelen en der rijken. De prentsnijders — meesters der St.-Lucasgilden — werkten ook voor de volksklasse, en brachten hun produkten als een gezocht handelsartikel op de markt. Vele van die prenten werden verkocht als beelden die moesten dienen om have en goed te beschermen, of als krachtig middel van persoonlijke vrijwaring tegen ziekten en reisgevaren. A. J. Delen⁽⁵⁾ citeert enkele voorbeelden waarin duidelijk aange- toond wordt dat het gebruik van prenten behoort tot de volks- kultuur. Menigvuldige beeldjes met de voorstelling van St. Rochus, St. Sebastiaan, St. Joris, St. Katarina behoeden het volk tegen allerlei ziekten en ongevallen. Zo komt het, dat het beeld van de H. Kristoffel menigvuldig voorkomt in de middeleeuwen; hij werd aangeroepen tegen de plotselinge dood, later tegen de pestziekte. « Ces images furent clouées dans les habitations, et nous en avons un bel exemple dans le tableau de Robert Campin « l'Annonciation »

(3) Het Schilderboek van Carel van Mander in hedendaagsch nederlandsch overgebracht door A. F. Mirande en Prof. G. S. Overdiep, Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1936.

(4) In de *Spiegel der menschelijke Behoudenis* lezen we: « dat de onbeschaafden moeten onderricht worden in de boeken der leken, dat is: in de beelden. »

(5) DELEN A. A. J. — Histoire de la Gravure dans les anciens Pays-Bas et dans les provinces belges, I, Parijs-Brussel, 1924.

du Musée de Bruxelles ou l'image de Saint Cristophe, gravure sur bois coloriée, orne le manteau de la cheminée, dans un intérieur bourgeois, propre et coquet, du XVe siècle». Vele beelden werden in de binnenzijde van koffers geplakt, die een soort retabel moesten voorstellen. « Une ancienne coutume, pratiquée encore longtemps après, consistait à introduire dans les habits des enfants trouvés, la moitié d'une image sainte, dont on gardait l'autre moitié comme signe de reconnaissance ». In de XVIe eeuw kende de houtgravure nogmaals een heroplakking door het ontdekken van het kleuren-procédé; later wordt ze verdrongen door een wijziging in de grafische kunsten, namelijk door het gebruik der kopergravure.

Een andere bron van motieven waaruit de volksprent zich ontwikkeld heeft, vinden we in de miniaturen. De volksverering van de patroonheiligen van de ambachten en neringen vinden we heden nog terug in de neringboeken. In het Stadsarchief te Gent worden talrijke voorbeelden bewaard van miniaturen, waarop deze heiligen staan afgebeeld. Voor de XVe en XVIe eeuw zijn hiervoor van belang : het Neringboek der Brouwers (1453) waarop St. Arnold staat afgebeeld, het Neringboek der Huidevetters (1578), met een episode uit het leven van St. Gilles. Voor de XVIIe eeuw vermelden wij nog : De Vier Gekroonden in het Neringboek der Metsers en Steenhouwers, St. Jozef en St. Amand in het Neringboek der Schrijnwerkers. In deze heerlijke bladzijden hebben kunstenaars tafereelen geschilderd uit het volksleven, die voor de kennis van het verleden, alsook voor de studie der volkskunde een documentaire bron zijn.

Een derde centrum van waaruit het prentje zijn intrede zal doen in de volksrangen, is de abdij, het klooster en het begijnhof. Vooral in vrouwenkloosters wordt het beschilderen van prenten een dagelijkse bezigheid. Ontsproten uit een atmosfeer van geestelijke intimiteit, ontlenen deze prenten hun onderwerpen aan het passieverhaal. De beelden brengen ons voor ogen, de verhouding van Kristus tegenover de minnende ziel. Deze prenten kunnen wij het best vergelijken bij poëtische schilderijtjes, waarin op de meest direkte wijze een tafereel voorgesteld wordt in volkse verhaaltrant met pittoreske bijzonderheden. Voorheen waren Kristus en zijn heiligen ongenaakbaar voor de mens van deze wereld, thans stelt het tafereel ons voor, hoe men door de ruimte heen met de Godheid in voeling treedt. Er wordt een brug gelegd tussen de bovennatuurlijke en de aardse wereld. Ter verduidelijking van deze bewering citeren wij het aanklop-motief en de hemelse ladder. Het aanklop-motief stelt voor, Kristus uit de hemel dalend verschijnend

aan de kloosterzuster. Hij vraagt haar hart; de aan God toegewijde vrouw houdt haar vlamvend hart in de hand en schenkt het aan de Hemelse Bruidegom. De hemelse ladder brengt het rechtstreeks contact tussen hemel en aarde doorheen de wolken; ze spreekt rechtstreeks tot de verbeelding van het volk. Deze laatste allegorische vorm in zijn diverse aspecten is hoegenaamd niet nieuw. De vroegere oorsprong vindt men terug in het bijbelverhaal en in de volksvertelling. Nu echter krijgt de hemelse ladder een godsdienstig-symbolische betekenis, die de hogere cultuur en de volkskultuur overbrugt.

In het laatste kwart der XVIe eeuw beleeft Vlaanderen beroerde tijden. Calvinistische predikers strooien het nieuwe zaad kwistig uit, en het kiemde in kleine en grote centra. De heersende vrijheidsgedachte, die haar recht opeist voor de menselijke persoonlijkheid, leent er zich toe ontvankelijk te zijn voor een nieuwe lering. Erasmus' stem krijgt gehoor in Vlaanderen. De gelijkberechtiging van Roomse en Protestantse godsdienst laat haar invloed gelden op de beeldentaal der prenten. Door de Hervorming wordt aan een volksgoed geraakt, dat eeuwen trotseerde; nieuwe theorieën bedreigen het verleden

Maar ook in het verleden waren misbruiken geslopen die de Kerk niet goedkeurde, zodat de sporen van ontaarding van prenten moesten uitgewist worden zowel in eigen rangen als diegene komend van de Hervorming. In de besluiten van de 25e zitting van het Concilie van Trente (1563) wordt het standpunt van de Kerk duidelijk uiteengezet.

Voorgenoemde geschiedkundige gebeurtenis bleef niet zonder invloed op de evolutie der volksprenten. In de middeleeuwen was het prentje een stille getuige der vrome mystiek. In de XVIIe eeuw wordt de inhoud van het prentje afgestemd op het behoud der evangelische waarheden. Er kwam een nieuwe lente en een nieuw geluid; beide deden de baroksymboliek in de volksprent ontstaan.

De eigenlijke santjes, zoals de benaming onder het volk is blijven voortleven, zijn heiligenbeeldjes afgedrukt van een in koper gegraveerde plaat. Bidbeeldeken bevatten een paar regels tekst in de vorm van gebed; de suffragietjes — zeer bekend in godvruchtige genootschappen — zijn heiligenbeeldjes met stichtelijke teksten.

Deze neo-mystiek weet zich goed aan te passen aan de volksgeest. De thema's der evangelische teksten worden opnieuw bewerkt. De miniatuur-ordonnantie wordt in ere hersteld.

De opkomende industrialisering heeft aan de prenten een grijze kleur gegeven die veelvuldig met de hand bijgewerkt wordt door

dominante rode en blauwe kleuren. Vele prenten uit die periode zijn bewaard gebleven, en de gekende folklorist E. Van Heurck heeft er een grondige studie aan gewijd.

Het Museum voor Folklore te Gent bezit ook mooie voorbeelden van prenten, die dateren uit deze periode; de namen van C. Galle, C. van Merlen en Anna Maria Buneel vindt men er meermaals op vermeld.

Van het atelier gaat het prentje naar de huiskamer. Het wordt zorgvuldig ingelijst; en dient om het huis te beschermen tegen alle onheilen. De geliefde volksheiligen : St. Hubertus, Ste Appolonia en Ste Cecilia figureren er als portretten. Een schreeuwende kleur maakt het beeld onduidelijker, en de heiligenfiguren plaatst men in een architectonische omlijsting in de vormentaal der Vlaamse rokoko. Een kopergravure, voorstellend de Drie Koningen, werd op zijde afgedrukt en moet dienen om de bedevaarders te beschermen tegen de gevaren van reizen, alsook om de personen te vrijwaren tegen hoofdpijn, vallende ziekte, koorts, toverij, allerlei kwalen en het plotseling sterven⁽⁶⁾.

Door de fijnere techniek van de kopergravure geraakte de houtgravure in verval, alhoewel ze niet volledig uitgeschakeld wordt. Immers, behoudt de houtgravure een zekere bekoorlijkheid.

Het Museum voor Folklore te Gent bezit een merkwaardige reeks houtgravures, die in de studie der volksprenten maar weinig werden vermeld. In het Vander Haeghenfonds treffen wij enkele religieuze prenten aan van groot formaat, 25 cm bij 30 cm. De prent met de voorstelling van St. Rochus kan gedateerd worden rond het begin der XVIIIe eeuw (fig. I). De omtrekken zijn in zuivere lijnen getekend, de structuur wordt geaccentueerd door gekruiste arceringen; het geheel verraadt een meesterlijke techniek. Tot een jongere datum, midden der XVIIIe eeuw, behoort de prent met de voorstelling van St. Anna tot Bottelaere (fig. II). Hier wordt de voorstelling verduidelijkt door een toevoeging van enkele versregels⁽⁷⁾. De prent Kalvarie stelt het passiemotief voor, zoals het vroeger veelvuldig voorkwam in typografische inkunabelen.

Meer van profane aard, maar ontsproten uit de feestviering rond Nieuwjaar, zijn de koningsbrieven of trekbrieven waarbij de koningskroon (fig. III) behoort en waarvan het Museum de houtgravure bezit.

De besproken decennia waren rijk aan religieuze prenten. Zoals het volk een kerkelijke melodie verburgerlijke en in haar tonen de

(6) De tekst luidt als volgt : « Dit belt is geraekt aan de dry hoofde van de H. Coningen tot Ceulen, is goet voor rijsende persoone tegen de ongelucken der wegen. Hoftpijn, vallende siekte, coortsen, tooveryen, alle soorten van quale ende een haestige doot ».

(7) S. Anna is den Bot, Maria is de Blom, en Jesus is de Vrucht der Maeghd en Bruydegom.

profane levensvreugde verkondigde, zo ook is de religieuze prent in haar vorm volks gebleven en drukt de tijdsgeest zijn stempel op de inhoud.

Met de XIXe eeuw komt een grote versnippering in de verspreiding van de volksprenten. Het bidprentje wint aan betekenis door de uitvinding van de steendrukkunst, die zich in Europa een weg baande. De eerste helft dezer eeuw krijgt een betekenis door de reformatie der Nazareners. Deze schildersschool, onder de leiding van Overbeck, wil het godsdienstig tableau in ere herstellen en werkt het totstandkomen van een nieuw type van beeld in de hand. Een verfijning in de afwerking bevredigde minder de smaak van de volksmens. Vlaanderen, dat minder produceerde, werd letterlijk overstroomd met Franse beelden, bij de samenstelling ervan wordt handig rekening gehouden met de volksmentaliteit. In een periode van opkomende romantiek moet het ons niet verwonderen, dat de allegorische en emblematische voorstelling méér een profaan dan religieus karakter dragen. Het romantisme leent er zich gemakkelijk toe, door sentimentele voorstellingen de gevoelige snaar te treffen.

Voor de volksprenten is de stad Turnhout een belangrijk centrum. Van hier uit verspreiden zich over Vlaanderen reeksen van religieuze prenten, die getuigenis afleggen van trouw en gebondenheid aan voorvaderlijke tradities.

In de XIXe eeuw krijgt de volksprent een zending te vervullen, die niet beperkt blijft bij één land, maar uitgroeide tot een zending van internationale betekenis. In onze gewesten waren de Franse prenten zeer verspreid. Vlaamse uitgeverijen schijnen tegen die concurrentie niet opgewassen te zijn. Wegens hun grote produktie exporteren onze zuiderburen veel naar ons land, en inderdaad, de Franse druksels veroveren een plaatsje in het Vlaamse familielevens. Voorstellingen van heiligen geraken weldra algemeen verspreid, omdat naast de gebruikelijke « oraison » ook een « cantique » gedrukt staat, aangepast aan een volks aria. De uitgeverij Fabrique de Pellerin - Epinal, vindt in onze streken een groot afzetgebied. Gedrukt in een schreeuwend hoog-rood en hel-blauw, wordt op deze prenten de hoofdfiguur van de heilige op de voorgrond geplaatst in een schilderachtig decor, waarvan de details met finesse zijn uitgewerkt. Zoals het Mariafiguur bij onze primitieven naar éénzelfde klassieke gelaatsuitdrukking gepenseeld werd, zo krijgen wij de indruk dat slechts één model dient, én voor de gelaatsuitdrukking én voor de lichaamsstructuur van alle figuren. Het is opvallend hoe deze standaardtypen zowel voor grote als voor

kleinere prenten gebruikt worden. Alle hoofden gelijken wonderwel op elkaar en ware het niet dat de symbolen ons aanvullende uitleg verschaffen, dan zouden wij geneigd zijn te denken dat slechts één heilige door het volk vereerd wordt. Dit standaardtype uit het midden der XIXe eeuw vinden wij terug in de beelden van de H. Agnes, de H. Barbara, de H. Brigitta en zovele andere, kortom een vaste vormtaal, alleen het attriboot en de kleur verschillen.

Wat ons eigen produktie aangaat staat Turnhout aan de spits voor de verspreiding der volksprenten. Reeds midden der XIXe eeuw komt naast de buitenlandse indringing onze eigenlandse produktie te staan, die pas later een hoge bloei kende en gedurende jaren godsdienstige en profane prenten in onze huisgezinnen zal brengen. Dank zij de studie «Histoire de l'Imagerie populaire flamande», door E. Van Heurck en G. J. Boekenoogen, kunnen wij een kijkje nemen in de rijke inventaris van onze schat volksprenten. Een gedrukte volksteologie leerde ons een inzicht krijgen in de verhouding van het volk tegenover het religieuze beeld. De opinies van mijnheer Wijzeman worden hier bevattelijk voorgeschoteld : « Het is loffelijk, maar het is ook voordelig (de beelden te vereeren); want de beelden zijn de boeken der ongeletterden : eenieder kan daarin lezen; ziet gij het beeld van eenen martelaar, den H. Laurentius met eenen rooster, den H. Petrus met een omgekeerd kruis; den H. Paulus met een zweerd; gij herinnert U aanstonds welken dood zij voor het geloof gestorven zijn ».

Reeds vroeger hebben wij er de aandacht op gevestigd hoe de eerste prentsnijders hun waar aan de man brachten op drukke bedevaartplaatsen. Het gebruik van bedevaartprenten heeft nooit opgehouden te bestaan. Deze prenten zijn primitief opgevat, minder mooi dan de vroegere afdrukken van kopergravures. De lenigheid van de figuren is totaal verdwenen door de harde lijnen der houtgravures. Wat vroeger voorgesteld werd in een keurige omlijsting verdwijnt nu gedeeltelijk. Volks is het schilderachtig aksent, dat op ongemene wijze de handeling voorstelt en aansluit bij de legenden der heiligenlevens. Vermelden wij hier het prentje van het mirakuleus beeld van O.L. Vrouw van Halle (Brepols en Dirieckx en zoon, N° 2). Hier wordt de taal gesproken die het volk begrijpt, motieven worden ontleend aan een overgeërfd kultuurgoed : sagen, legenden, historische gebeurtenissen en verbasterd symbolisme. Naast die bedevaartprenten kenden wij de bedevaartbeelden. Afbeeldingen van heiligen, beschermers van mensen en vee, werden zowel in de huiskamer als in de schuren en stallingen geplakt.

Een prent van St. Donatus is de beschermer tegen de donder en het gebed op het beeld vermeld wordt afgelezen als het onweer opdaagt. Aansluitend bij dit laatste type zijn de gewone volksbeeldekens, die in het kerkboek gestoken worden en waarvan de tekst ter gelegenheid van novenen dagelijks werd opgezegd. De bekende Brabantse folklorist, wijlen Z.E.H. Dr. De Vis, deelde ons mede, dat ook «hopbeeldekens» bestonden. De oorsprong van die benaming is te zoeken in het gebruik santjes uit te delen aan plukkers, pluksters en kinderen wanneer de pastoor en kerkmeesters rondgingen om hop ten voordele van de kerk te halen.

Een andere serie van prenten aanzien wij als zijnde van *m o r a l i s e r e n d e* aard. De firma Brepols herdrukte een vroegere houtsnede uit de XVIIIe eeuw in een modern kleedje; ze draagt thans de titel van **Duyvelsdans**. Het motief is ontleend aan de beschrijving van Conradus Clingius, godgeleerde van de orde van St. Franciscus, die leefde in 't jaar 1550. De beschrijving was goedgekeurd door de H. Carolus Borromeus in zijn traktaat tegen het dansen. De dans, als uitvinding des duivels, wordt zeer prozaïsch beschreven en toegelicht. Voor de aanvang der XXe eeuw behoren nog bij deze moraliserende prenten, de volksprenten uitgegeven door «L'œuvre du catéchisme en exemples du Père Vincent, Salésien» te Luik, drukkerij H. Dessain.

Bespreken wij thans in onze typologische rangschikking een laatste reeks volksprenten namelijk de *f a m i l i a l e* prenten, zo genoemd omdat ze in de huiskring van bijzondere betekenis zijn geweest. Onder deze prenten is voorzeker de **Godzaligen Huyszegen** (Brepolsfonds 44) wel de belangrijkste. Omlijst door een sobere lijnversiering wordt de gekruisigde Kristus voorgesteld. Het motief komt zeer talrijk voor in Vlaamse en Franse prenten. Door het lezen van deze prent werd de zegen afgesmeekt voor mens en vee. Het gebed werd opgezegd wanneer rampen boven het hoofd der huisgenoten hingen; bij het licht van een gewijde kaars werd de aanroeping opgezegd. Dit gebed, dat zeer populair was in Vlaanderen, kan geplaatst worden naast het **Krchtig Gebedt van Keizer Karel**, dat ook in onze gewesten zeer gekend was. Deze tekst wordt opgezegd om geholpen te worden in alle «onmogelijke gevallen», zoals de volksmond het typisch zegt.

In het Folklore-Museum te Gent wordt een exemplaar bewaard van het «**Krchtig gebed van Keizer Karel tot het Heilig Kruis en Lijden Ons Heere Jezus Christus**». Volgende uitleg staat er op gedrukt: «Dit gebed gevonden op het Heilig Graf Ons Here ten jare 1505, is gezonden van den Paus aan Keizer Karel, als hij

ten strijde ging en gezonden te Sint Michaël, in Frankrijk, daar gij het zult vinden wonderlijk en schoon uitgedrukt met vergulde letters ».

« Wie dit gebed dagelijks leest of hoort lezen, of over hem draagt, zal niet haastelijk sterven, noch in geen water verdrinken, noch venijn zal hem niet hinderen, noch niet vallen in de handen zijner vijanden, noch in geen veldslagen overwonnen worden. »

« Al wie dit Gebed over hem draagt, zal met geene vallende ziekten gekweld worden. Als gij op straat een persoon ziet vallen die met St Jans- of Cornelius-ziekte gekwollen is, legt hem aanstonds dit Gebed op zijne rechterzijde, hij zal opstaan en verblijd wezen; en wie dit Gebed schrijft aan 't een of het ander huis, wordt van Mij gebenedijdt, zegt de Heer, en die daarmede spot moet boetveerdigheid doen ».

« Geloof dat vastelijk wat hier geschreven staat, want het is zoo vast als het Heilig Evangelie. Waar dit gebed in huis is, kan geene schade geschieden van donder of bliksem, die dit Gebed dagelijks leest of hoort lezen, zal drij dagen voor zijn dood een teeken hebben van God, en daaruit verstaan dat is mijn sterfdag ». Hierop volgen dan drie gebeden. Van Heurck vermeldt het gebruik van dit gebed in Brabant : acht dagen voor de loting moest dit gebed dagelijks opgezegd worden om zeker te zijn een goed nummer te trekken.

Tot dezelfde serie van familiale prenten behoort nog **De Geestelijke Loterij** (Brepolsfonds N° 57). Het middentaferaal stelt de smekende zielen uit het vagevuur voor, daarnaast de 68 intenties, waarvoor men bidden kan. Deze vorm van geestelijke oefening dateert uit het einde der XVIIe eeuw en werd betiteld als « Godvruchtige en profijtige oefeninge, ingebracht door den Doorlugtigsten en Hoogwaardigsten Heere Reginaldus, Bisschop des Hertogdoms Gelder. Anno 1698 ». Naast deze prent hing een bakje, waarin zich 68 nummers bevonden. Trok men nr 1, dan bad men vijfmaal het Onze Vader en Weesgegroet, of deed men enig ander goed werk voor de zielen « van onze afgestorvene huysgenooten, die nog lijden moeten ». In de XXe eeuw had dit volksgebruik niet opgehouden te bestaan; een exemplaar uitgegeven door de drukkerij Vander Schelden te Gent werd aan de tijdsomstandigheden aangepast en verscheen onder de benaming «Nieuwe geestelijke Loterij ».

De sociale en economische omstandigheden hebben voor gevolg gehad dat de belangstelling in volksprenten verminderde. Nieuwe behoeften stellen nieuwe eisen en het volksleven dient zich aan te

passen aan de evolutie van onze tijd. In de XXe eeuw hebben sommige volksprenten zich gehandhaafd in het kinderspel ... een stadium dat thans ook tot het verleden behoort.

M. DAEM

FOLKLORE EN FILATELIE.

Het is vrijwel een gewoonte geworden dat het Bestuur van de Belgische Posten bij het naderen van het kerstfeest een nieuwe reeks antitering-zegels in omloop brengt. Ditmaal geschiedde die uitgifte daags na klaasdag, dus op 7 december jongstleden.

Als we op deze plaats aan deze gebeurtenis herinneren doen we zulks vooral omdat van de zeven verschillende waarden er vijf zijn die manifestaties van de Belgische folklore in beeld brengen. De overige twee waarden propageren meer de vredesgedachte.

Dit wat betreft de folkloristische onderwerpen :

1) De 40 c (+ 10 c) - zegel stelt de Antwerpse Spuiter voor.

De walvis troont op een door twee paarden voortgetrokken wagen; een cupidootje zit op zijn kop, waaruit twee waterstralen ontspringen. Groene figuren op vaalgele grond.

2) De 1 F (+ 50 c) - zegel brengt het gevecht met Doudou, uit Bergen in beeld.

We zien de « lumeçon » letterlijk in het zand bijten terwijl zijn versierde staart de hoogte ingejaagd wordt. Op het voorplan een heldhaftige ruiter. Groene figuren op vaalgroene grond.

3) De 2 F (+ 50 c) - zegel is gewijd aan de viering van Prins Carnaval te Eupen.

Op een Romeinse gevechtswagen, door twee paarden getrokken, zien we drie carnavalzotten, waaronder Prins Carnaval, die naar het stadhuis rijden. Daar zullen de « Rosenmontag »-plechtigheden een aanvang nemen. Oranje-wit-paars op vaal-oranje grond.

4) De 2,50 F (+ 1 F) - zegel voert ons naar Stavelot waar telken jare de « Laetare » stoetsgewijze door de stad trekken.

Een langgeneusde « Blanc Moussi » gehuld in een wit laken en een witte monnikskap dragend, werpt met de rechterhand confetti terwijl hij met de andere hand een eveneens witte varkensblaas vasthoudt. Op het voorplan een groep « Blancs Moussis ». Wit-blauw-paars op grijze grond.

5) De 3 F (+ 1 F) - zegel herinnert aan het Kattefeest dat sedert eeuwen te Ieper gevierd wordt.

De nar die verondersteld wordt op de toren te staan gooit met de rechterhand een zwarte kat terwijl hij een witte met de linkerhand vasthoudt. Sepia-geel-wit op grijze grond.

Voorzeker een interessante reeks gravuurtjes die geen folklorist in zijn verzameling zal willen missen.

M. Van Wesemael.

Fig. I. — Houtgravure, St. Rochus.

Gent. Museum voor Folklore, Vander Haeghenfonds.

Fig. II. — Houtgravure met de voorstelling van St. Anna, vereerd in de kerk te Bottelare.

Gent. Museum voor Folklore, Vander Haeghenfonds.

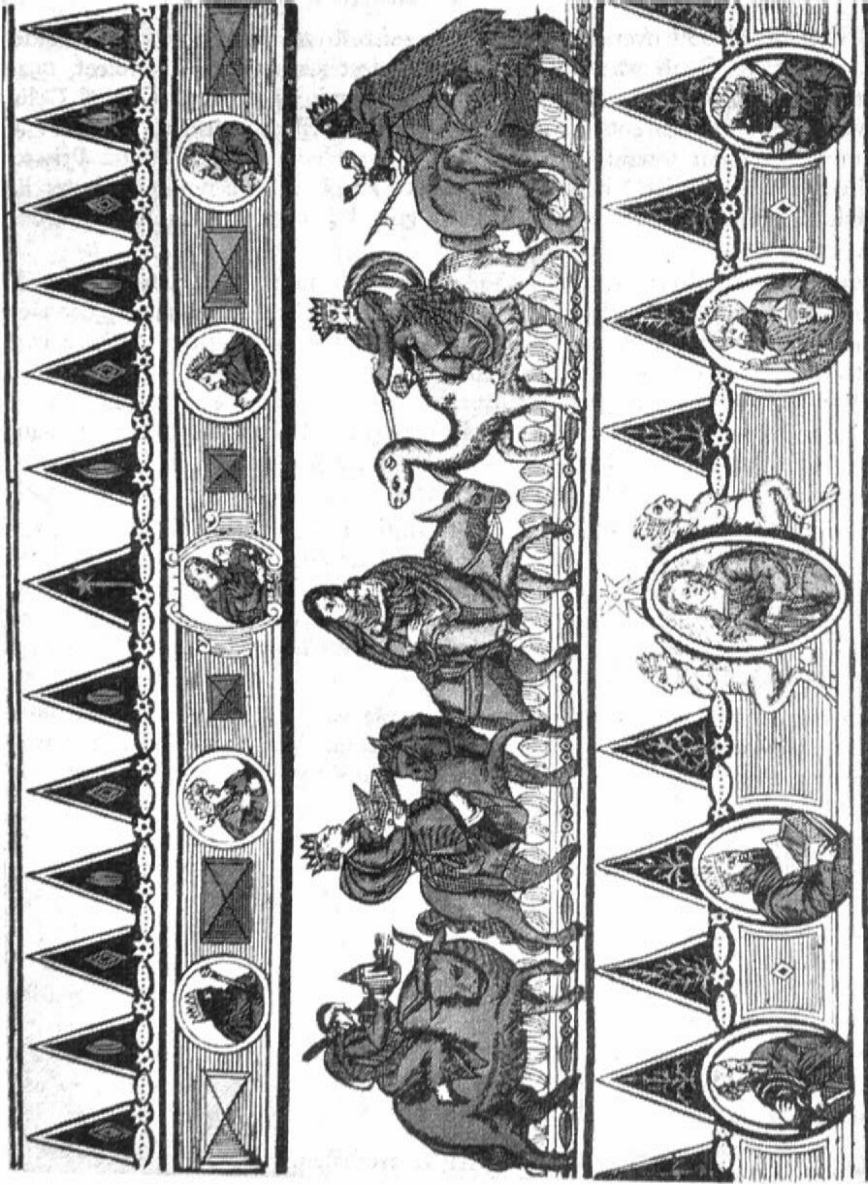

Fig. III. — Houtgravure. Koningenkroon.
Gent. Museum voor Folklore, Vander Haeghenfonds.

In Memoriam

Eerw. Heer Gabriël, Jan, Lodewijk CELIS.

(Gent, 20 sept. 1880 — 3 dec. 1959).

Op 3 december 1959 overleed in het St.-Jozefsrustoord der Zusters van Liefde, Molenaarsstraat, te Gent, waar hij als rustend priester sedert 1939 verbleef, onze ere-ondervoorzitter, tevens medestichter van onze bond, Eerw. Heer Gabriël Celis.

Hij was de inrichter en eerste konservator van het Folklore-museum van 1927 af tot en met 1932, jaar waarin deze instelling een stedelijk museum werd. Priester gewijd in 1903, bleef hij tot in 1937 gehecht als kapelaan en ceremoniemeester bij het katedraal-kapittel van St.-Baafs. In 1937 ging hij wegens gezondheidsredenen op rust.

Hij was een groot Maria-vereerder. Vele zijner schriften waren dan ook aan de Maria-devotie gewijd. Hij stichtte in 1910 het werk « Gent aan Maria », dat zich bezighoudt met het beschermen, herstellen en versieren van talrijke Maria-kapeltjes te Gent. In 1924 breidde deze vereniging onder de naam van « De Vrienden der Heilige Maagd » haar werking uit over het ganse Vlaamse land en publiceerde, onder zijn redactie, een tijdschrift « Kapel en Beeld ». Hij was tevens een tijdlang hoofdredakteur van « De Heilige Familie ». Hij werd ook tot ridder in de Kroonorde en officier in de Leopold II-orde benoemd.

Voor zijn talrijke geschiedkundige en folkloristische werken, alsook voor zijn medewerking aan tijdschriften, i.z. aan « Oostvlaamsche Zanten », verwijzen wij naar zijn bibliografie verschenen in ons tijdschrift, jg. 29, 1954, blz. 23-32, ook naar het verslag over het huldebetoon door onze bond op 25 oktober 1953 ingericht bij gelegenheid van zijn vijftigjarige priesterjubileum (« Oostvl. Zanten », jg. 28, 1953, blz. 153-162, met portret).

Zijn heengaan is een zwaar verlies voor de Vlaamse folklore en i.z. voor onze bond. Deze nederige priester, maar ijverige geschiedkundige en folklorist en onvermoeibare vorser, deze minzame, gediensstige en ingoede vriend zullen wij niet licht vergeten. God hebbe zijn ziel !

F. V. Es.

Personalia

Heer Hector DAEM overleden.

Op 27 november 1959 overleed te Wetteren in de leeftijd van 88 jaar de heer Hector Daem, vader van ons bestuurslid en mederedakteur Drs. M. Daem. Wij betuigen hem, alsook aan zijn echtgenote en kinderen, onze innige deelneming in hun rouw.

F. V. Es.

Boekbespreking

HAGELAND (A. van). Ernest Claes en Wij. Een literair-volkskundige studie. — Leuven. Keurreeks van het Davidsfonds, n° 73, 1959, 354 blz. met portret van Ernest Claes. Prijs : ing. 90 F, geb. 120 F.

De bekende publicist en folklorist A. van Hageland verricht uitstekend werk met zijn degelijke, methodische en doorwrochte studies over Vlaamse schrijvers, waarin hij het grote aandeel van de volkskunde in hun literair werk belicht. Na zijn met de Prof. Boonprijs 1952 bekroonde boek : « Hendrik Conscience en het Volksleven », Keurreeks van het Davidsfonds, 1953 (zie bespreking in Ovl. Zanten, 28° jg., 1953, blz. 88) en zijn kortere studie over « Folkloristische elementen bij Tony Bergmann (Ernest Staas) », verschenen in het Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore, 15° jg., 1952, blz. 71-87, heeft A. v. H. ons nu blij verrast met deze flink gedokumenteerde en met grote waardering geschreven werk, waarin hij de betekenis van het oeuvre van zijn streekgenoot Ernest Claes voor de kennis van het Vlaamse volksleven aantoot, oeuvre waarin, om zijn eigen woorden te gebruiken, « het ware, onverbloemde gelaat en de primitieve ziel van de Vlaamse mensen op meesterlijke wijze weerspiegeld is ». Zoals de ondertitel het aangeeft bestaat dit boek uit twee delen : een literaire studie en een volkskundige.

Menige publicatie werd reeds gewijd aan de literaire betekenis van het werk van Ern. Claes, maar naar mijn weten slechts een enkele studie (buiten het artikel van A. v. H. zelf over « Marginalia bij de Peerdenpaternoster van Wannas Raps », in Oostvl. Zanten, 29° jg., 1954, blz. 133-145), handelde hoofdzakelijk over het grote aandeel van de folklore in dit oeuvre, nl. de onuitgegeven en dus moeilijk te raadplegen licentiaatsverhandeling van Paula Cauwenbergh : « Folkloristische Motieven in het Letterkundig Werk van Ernest Claes » (Rijksuniversiteit Gent, 1947-1948).

Aan alle volkskundigen, aan alle belangstellenden in de folklore zal bijgevolg de studie : « Ernest Claes en Wij » en vooral het tweede en omvangrijkste deel ervan : « Ernest Claes en het Volksleven » (van blz. 99 tot blz. 335) welkom zijn. De grote documentaire waarde ervan kan niet genoeg geprezen worden. De commentaren van de schrijver worden steeds geïllustreerd en gestaafd door talrijke aanhalingen en uittreksels uit Claes' werk. Schrijver volgt een degelijk plan bij de ontleding van de folkloristische stof vervat in dit werk.

Zijn indeling luidt : 1. De gemeenschap : a) Land en volk, b) het huiselijk leven, c) de volksgeneeskunde en d) de uithangborden. 2. De wereld van het dier. 3. De pittige volkstaal met a) de taalvirtuositeit, b) de volkslektuur, c) het volkslied, d) de sprookjes en de sagen. 4. Het bijgeloof met de bezweringsformules. 5. De volksdevotie met processies en bedevaarten. 6. De volksspelen en het volksvermaak, om te eindigen met 7. de levensloop : a) geboorte en naamgeving, b) de wereld van het kind, c) de verloving en het huwelijk, d) de levensavond en het afscheid.

In dit grondig en klaar overzicht wordt aldus de grote betekenis van Claes' novellen en romans als spiegel van het Vlaamse volksleven en van de Vlaamse volksziel in het volle daglicht gesteld.

Wij kunnen niet genoeg dit vlot geschreven en mooi uitgegeven boek, onmisbaar voor alle folkloristen, aan onze lezers aanbevelen.

F. V. E.

Onze-Lieve-Vrouw-legende te Gavere.

Wanneer men zich van Dikkelvenne naar Gavere begeeft, splitst de weg zich, bij het bereiken van het centrum, in twee. De weg en wijk draagt thans de naam « Paardekouter », maar was vroeger bekend onder de naam « Hofkouter ».

Bij het splitsen van de weg treft men een kleine kapel aan, die reeds aangeduid is op de kaart van Gavere door Bethuys (± 1670).

Volgens de legende die in de wijk verteld wordt, kwam het beeldeken van Onze-Lieve-Vrouw daar aangespoeld bij een grote stortvloed en bleef er steken op de plaats waar men dan het oude kapelleke gebouwd heeft.

De mensen van vandaag zullen eenvoudig zeggen : « Dat is onmogelijk. Hoe kan dat mee een stortvloed ? ». Toch wel ! Tot voor een tachtigtal jaren vloeide er een beek de Molenstraat naar beneden, tot aan de splitsing van de Kerkstraat en draaide vóór de plaats, waar men het oude kapelletje oprichtte. Nadien, toen de « kassei » er kwam, heeft men de beek gedempt en werden er riolen gemetseld.

Zegspersoon : Louis van Quaille, Wijkburgemeester bij de jaarlijkse folklorefeesten, Gavere.

Variante :

En bejaarde vrouw die aan de andere kant van de gemeente woont, in de buurt van het station te Gavere, en te Asper geboren werd, vertelde me omtrent hetzelfde legendemotief, maar verklaarde, dat het beeld « langs de Schelde » aangespoeld kwam !

R. v. d. L. Zottegem.

Folklore-programma der Vlaamse Televisie voor februari en maart 1960.

- 14 februari : Een Duitse groep uit Bingen.
- 28 februari : « Tussen dit en vier weken » (tekst van Pol Heyns).
- 13 maart : Folklore uit Mexico.
- 27 maart : Zie 28 februari.

De Redactie.

**AANDACHT! Hebt U reeds Uw bijdrage voor 1 9 6 0
op postrekening nr 969.46 van de Bond gestort?
Zo niet, doe het aanstonds! Dank bij voorbaat!**